

Arheološka istraživanja crkve Sv. Ivana Krstitelja u Ivancu 2008. g.

Archaeological Excavations of the Church of St. John the Baptist in Ivanec in 2008

Juraj Belaj

Primljeno/Received: 04. 05. 2009.
Prihvaćeno/Accepted: 30. 05. 2009.

Tijekom ovogodišnje kampanje koja je uglavnom bila usredotočena na crkveni brod, istraženo je 118 grobova. Osim zanimljivih nalaza iz uglavnom kasnosrednjovjekovnih grobova, pronađeni su i drugi nalazi koji ukazuju na kompleksnost kontinuiteta istraživane lokaliteta. Osobito su zanimljivi ulomci, vjerojatno, romaničkih kapitela jonskoga stila. Najstariji istraženi grobovi stariji su od crkve i pripadaju "grobju na redove". Neki od njih imaju očuvanu grobnu arhitekturu. Još prije najstarijega groblja na ovome se prostoru nalazilo naselje o kojem svjedoče ostaci kulturnih slojeva pronađeni na terenu. Poslije završetka istraživanja arhitektonski su snimljeni ostaci otkrivene arhitekture koji su potom konsolidirani te konzervirani.

Ključne riječi: Ivanec, crkva Sv. Ivana Krstitelja, srednji vijek, arhitektura, grobovi
Key words: Ivanec, Church of St. John the Baptist, Middle Ages, architecture, graves

Institut za arheologiju je tijekom proljeća godine 2008. obavio sedmu fazu arheološko-konzervatorskih istraživanja na lokalitetu *Stari grad* u Ivancu.¹ Nastavak je to istraživanja koja je IARH provodio godine 1998., 1999., 2002., 2004., 2006. i 2007. Do ovogodišnjih tromjesečnih istraživanja došlo je na poticaj Grada Ivanca.

Istraživanja u 2008. g. bila su usredotočena na brod srednjovjekovne crkve Sv. Ivana Krstitelja te njezinu sakristiju, a započela su istraživanja i prostora sjeverno od crkve.²

Tijekom ovogodišnjih istraživanja u potpunosti je, do zdravice, istražen **crkveni brod** (sl. 1.). Istražena su 102 groba te velik broj ostataka raznih ukopa i zapuna, većim dijelom vjerojatno ostataka grobova koje su presjekli mlađi ukopi. Istraženo je i nekoliko recentnih slojeva koji su moguće služili za poravnavanje terena i kao podloga za popločenje crkvenog broda te, već tijekom prijašnjih istraživanja uočeni, najstariji slojevi koji svjedoče o boravku ljudi na ovom lokalitetu i prije izgradnje crkve Sv. Ivana Krstitelja.

Nakon što je uklonjen najviši izmiješani sloj s istočnog dijela broda (u zapadnome je dijelu to uglavnom učinjeno još u posljednjoj kampanji istraživanja crkvenoga broda; Belaj 2002; Belaj 2005) pojavio se debeli sloj žute gline (SJ 116), rasprostranjen na gotovo čitavoj površini broda. Na nekim je mjestima iznad njega ustanovljeno popločenje od neobrađenih kamenih ploča. Ploče su ponegdje dublje utonule u glinu, što možda govori o više faza popločenja.

Istražen je i prag na ulazu u brod, u sredini zapadnoga, pročelnog zida crkve. Za najmlađi prag iskorišten je obrađeni kamen s utorom, vjerojatno dio nekadašnjeg dovratnika. Ispod njega je ustanovljeno popločenje izvedeno opekama (SJ 828) te još jedno starije (SJ 1229), konstruirano od većeg pločastoga kamena koje se lista. Najvjerojatnije je identično popločenju broda, SJ 081. Ono je položeno sve do starijega praga SJ 1240, koji je bio u jednome kamenu, izrađenom zajedno s bazama dovratnikâ.

Nakon što su kamene ploče popločenja uklonjene iz crkvenoga broda, dokumentiran je debeli sloj žute gline (SJ 116). Na pojedinim je mjestima, primjerice uz zidove, ovaj glineni sloj nedostajao ili je pak pronađen bitno stanjen jer je glina, vrlo rasteljiva, tijekom vremena "klizila". Potpuno je nedostajao jedino u SI i JI kutu crkvenog broda. Vjerojatno su se tamo u vrijeme polaganja glinenog sloja nalazili stariji, kasnije uklonjeni dijelovi crkvenog namještaja (primjerice, oltarne baze).

U ovoj fazi istraživanja dobro su se mogli uočiti pouzdano mlađi ukopi, naime oni koji su bili ukopani u žuti glineni sloj. Također, u ovaj sloj bila je ukopana i velika i duboka, čvrsto zidana baza još nepoznate namjene. Nalazila se nedaleko od južnog zida, dimenzije 170 x 120 cm, visoka 120 cm. Izgrađena je od neobrađenoga kamena čvrsto povezanog sivkasto-žutom žbukom.

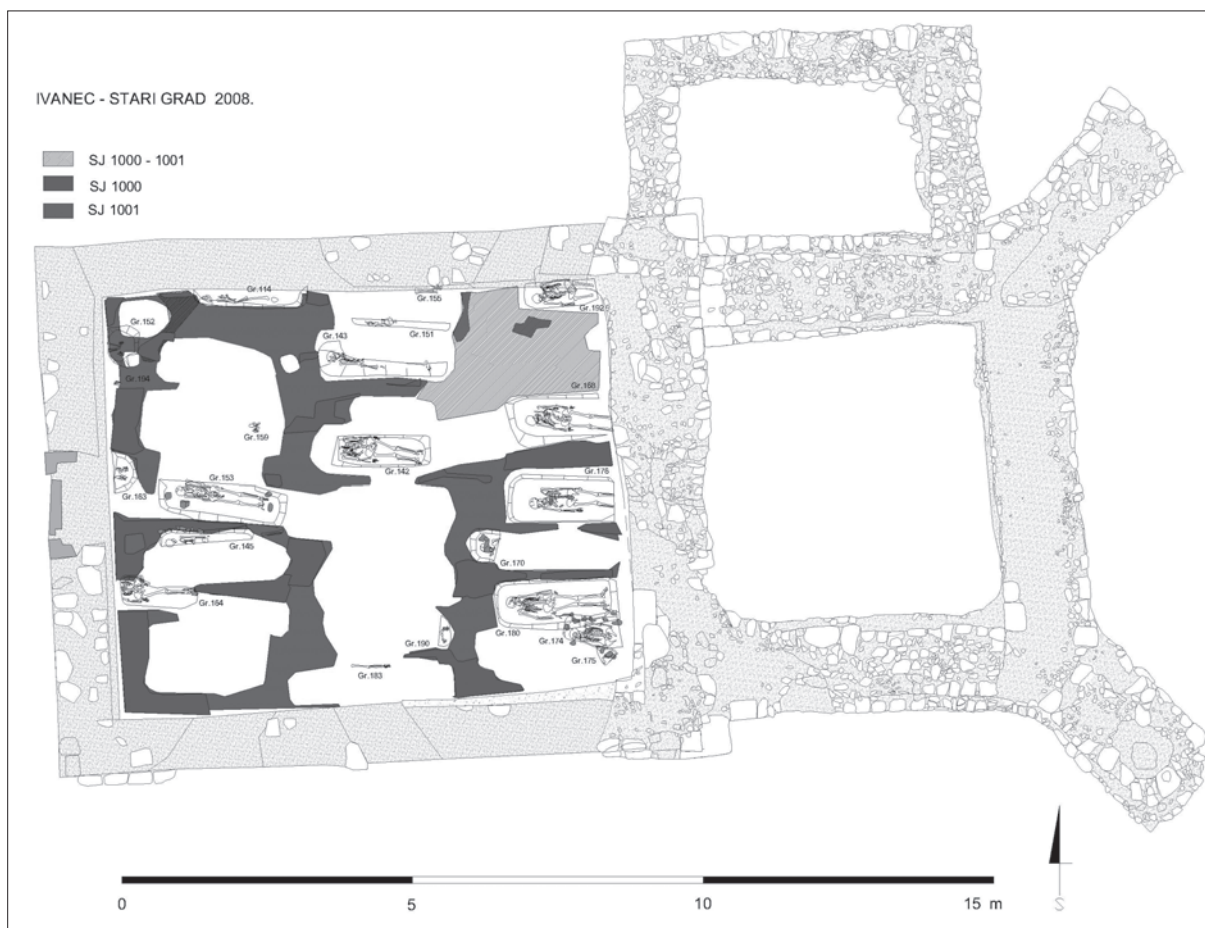
Nedaleko, pak, sjevernoga zida uočena je još jedna baza, ali bitno različita od prethodne. Bila je bitno manja (dimenzija 100 x 100 cm), pliće ukopana (oko 40 cm) i mnogo nesolidnije građena, u dva do tri reda kamena, bez vezivnog sredstva. Nije stajala simetrično s prvom u odnosu na os crkve. Stoga se čini da je imala drukčiju namjenu, iako je približno istodobna. U njezinome donjem redu nađena je antička opeka s otiscima psećih šapa (PN-326).

U žuti su sloj bili ukopani najmlađi grobovi istraženi na prostoru crkvenog broda, grobovi 77, 78, 79, 80, 81 i 94. Većinom su to grobovi odraslih osoba, osim dječjega groba 94 i kosturnice 78.³ Pokojnici u njima bili su položeni na leđa, a ruke

3 Svi istraženi grobovi bili su orijentirani u smjeru istok-zapad s glavom na zapadu.

1 Pri pisanju ovog izvješća od velike su pomoći bile bilješke suradnika, osobito Filomene Širovice (za brod i okolicu) te Andreje Kudelić (za sakristiju).

2 Uz voditelja istraživanja, dr. sc. Jurja Belaja te njegova zamjenika, mr. sc. Siniše Krznara, u istraživanjima su sudjelovale diplomirane arheologinje Andreja Kudelić i Ivanička Peharda, zatim apsolvirani odsjekâ za arheologiju filozofskih fakulteta u Zadru i Zagrebu: Domagoj Anđel, Martina Jašovec, Filomena Širovica, Dino Taras, Anita Ivanković, Snežana Smolić, Dinko Tresić Pavičić i Ivana Turčin te studenti odsjekâ za arheologiju Filozofskih fakulteta u Zagrebu i Zadru: Jagor Blažić i Anastazija Cvitković i Ilonka Gotal. Za fizičke poslove angažirano je petero radnika, a jedna je radnica na licu mjesta prala iskopane nalaze.

Sl. 1. Tlocrt crkve sv. Ivana s najstarijom fazom grobova ukopanih u kulturne slojeve (izradile: I. Galinović i A. Kudelić)

Fig. 1 Cross-section of the Church of St. John with the latest stage of graves, sunk into the cultural layers (by I. Galinović and A. Kudelić)

su im bile prekrizene na prsima ili trbuhu. U grobovima 80 i 81 očuvani su ostaci lijesa.

Ispod žutoga glinenog sloja na čitavom su se području nalazile izrazito izmiješane zapune zemlje koje svoj sastav zahvaljuju dugotrajnom i višestrukome ukapanju, dok je u jugoistočnome kutu broda ustanovljen sloj rahle pjeskovite smeđe-narančaste zemlje s dosta primjesa manjeg šljunka, označen kao SJ 714. Izrazito mu je sličan sloj SJ 983, ustanovljen uz sjeverni zid broda, također ispod sloja gline SJ 116. Grobovi 82, 85, 98, 101, 132 i 146 ukopani u ove slojeve također pripadaju mlađem horizontu ukapanja na lokalitetu.

Već je prijašnjih godina uočena prisutnost pojasnih predica u mnogim grobovima mlađeg horizonta ukapanja. Stoga možemo, i prije njihove konzervacije i ustanovljavanja tipološke kronologije, izdvojiti skupinu mlađih grobova prekrivenih slojem žute gline. Čine je, dakle, grobovi u kojima su pronađene pojasne predice: 82, 95, 98, 102, 104, 113, 115, 127, 136, 158 i 167. U grobovima 82 i 98 nađen je i po jedan pojasni jezičac, a grob 82 je uz to sadržavao i željezne zakovice. Neke su pojasne predice pronađene i u zapunama grobova najmlađe faze (grobovi 77 i 80) te u zapunama nekih grobova ove mlade faze: 90, 91, 93, 96, 118, 119 i 121. I za neke druge grobove, pronađene ispod sloja žute gline SJ 116, možemo ustanoviti da također pripadaju mlađem horizontu, osobito zbog njihovih odnosa s drugim grobovima (ukoliko su, primjerice, svojim ukopom oštetili neki drugi mlađi grob poput grobova 87, 90, 91, 93, 97, 99, 100, 103, 118, 120, 121 i 156), ili zbog tragova lijesa u grobovima (grobovi 96, 101, 107, 126 i 137). Zbog stratigrafskog odnosa s grobovima mlađe i grobovima srednje faze, ovome horizontu pripadaju još i grobovi 108, 111, 112, 116, 119, 122, 123 i 147. Još jedna zanimljivost ove faze jest ta da su pokojnici iz ovih grobova bez iznimke (kad je to bilo moguće ustanoviti ovisno o njihovoj očuvanosti) ukopani s rukama prekrizanim na prsima ili trbuhu.

Pomoću odnosa među grobovima nastojalo se utvrditi i srednju fazu ukapanja. Mlađoj srednjoj fazi pripadali bi grobovi: 106, 125, 128, 130, 133, 134, 135, 138, 141, 154, 157, 160, 161, 162, 165, 169, 171, 179, 181 i 185, a starijoj srednjoj fazi grobovi: 139, 140, 144, 148, 166, 173, 178, 188 i 189. Grobovi 124, 131, 142, 183, 190 i 191 također, možda, pripadaju ovoj fazi, ili su pak nešto stariji od nje. Zanimljivo je da se u srednjoj fazi još nije pokojnike ukapalo s rukama prekrizanim na prsima ili trbuhu, već su se pokojnici, ponovno bez ustanovljene iznimke, ukapali s rukama položenim uz tijelo, osim pokojnika u grobu 185 kojemu se desna ruka nalazila ispod zdjelice, a lijeva na zdjelici. U grobovima ove skupine više se ne nalaze ostaci ljesova, što doduše može biti posljedica potpunog raspadanja drveta. Ipak je indikativno da su nalazi čavala iznimno rijetki, nađeni su samo u zapunama grobova 131 i 139. Od posebnih nalaza iz grobova ove faze valja istaknuti malu brončanu iglu nađenu u grobu 130, malu pravokutnu brončanu kopču za cipelu iz groba 154, brončani prsten nađen na prstu pokojnice iz groba 140 koja je bila ukopana s malim djetetom te životinjski zub (amulet?), ustanovljen ispod kostura djeteta iz groba 189.

Najstarijoj fazi pripadaju grobovi koji su imali kamenu oblogu uz rubove ukopa. To je u prvome redu grob 192 – njegova je obloga najbolje očuvana uza zapadni i dio južnog ruba ukopa, visine oko 30 cm – te grobovi 143, 145, 151, 153, 170 i 174 (možda i grob 175) kod kojih je ostalo očuvano tek po nekoliko komada kamenja. Pravilno poslagoano kamenje uočeno je u još nekim grobovima kao što su 149, 150 i 172, no oni su presjekli druge, dakle, još starije grobove (129, 151, 155, 159, 173, 174 i 175). Budući da dosad na lokalitetu nisu uočeni grobovi s oblogom koji su presjekli druge, starije grobove, moguće je da su ovo ipak mlađi grobovi te da je kamenje koje je u njima pronađeno nekoć pripadalo oblogama drugih, starijih grobova.

U ovogodišnjim je istraživanjima pronađeno i osam grobova koji su bili presječeni temeljima crkvenoga broda i to sje-

vernim temeljem grob 114, istočnim temeljem grobovi 192, 174 i 176 te zapadnim grobovi 152, 163, 164 i 194. Vjerujemo da će nam C-14 analize kostiju iz pojedinih među tim grobovima pomoći kod određivanja donje granice vremena gradnje crkve.

Važno je istaknuti da se, slično kao i prošle godine na prostoru svetišta, slute pravilni redovi ukopa groblja na redove. Jedan red čine grobovi 152, 163 i 194 od kojih su nađena samo stopala jer su presječeni ukopom za temelj zapadnoga zida broda. U drugome su redu grobovi 114, 145, 153 i 159. Sljedeći red tvore grobovi 151 i 143 te SJ 1275/1280 (možda ostatak groba većim dijelom presječena mladim ukopima ispod čije je zapune ustanovljeno desetak komada većega kamenja, poslaganog uza zapadni rub ukopa). Uz istočni zid broda pravilan red čine grobovi 192, 168, 176, 170, 180 i 175. Valja još napomenuti da dva groba, 164 presječen ukopom za zapadni zid broda i 174 presječen ukopom za istočni zid broda, iako pripadaju najstarijima, iskaču iz pravilnosti ovih redova. Od posebnih nalaza iz grobova te najstarije faze valja istaknuti izrazito korodirani metalni predmet, vjerojatno nož, nađen uz desnu šaku pokojnika u grobu 180 te korodirani komad željeza i dio igle koji su nađeni u grobu 145. I pokojnici ove najstarije faze polagani su na leđa s rukama uz tijelo. Grobovi su bili dublje ukopani, probili su deblji crni kao i smeđi kulturni sloj te su bili ukopani u zdravicu iz koje su mogli biti izvađeni oveci oblutci iskorišteni za obloge grobova.

Tamo gdje ukopi za grobove nisu prekopali starije slojeve, prvo je uočen sloj tamnosmeđe, izrazito masne, tvrde i nabijene zemlje s nešto ugljena i s primjesama razmrvljene žbuke te sitnijih kamenčića (SJ 730). Ispod njega uglavnom je pronađen tanki sloj žbuke (SJ 990). Budući da je taj sloj na više mjesta presječen grobovima koje su presjekli temelji, jasno je da je već on stariji od istraživane crkve.

Usprkos velikom broju grobova, ukopanih na području crkvenog broda, ispod sloja žbuke (SJ 990) mjestimično je ostao očuvan i tamni, gotovo crni kulturni sloj (SJ 1000) na čitavom prostoru broda, pronađen upravo kao i prošlih godina u svetištu, sakristiji i njihovoj okolini. Ispod SJ 1000, kao i prije, ustanovljen je sloj zemlje tamnosmeđe boje (SJ 1001). Javljao se posvuda ispod crnog sloja, ali i ponegdje gdje crni sloj nije pronađen.

Izuzetna situacija uočena je u SI kutu broda. Tamo se ispod tankog sloja bijele žbuke (SJ 990) nalazio sloj SJ 1310, koji se od "crnog sloja" SJ 1000 razlikovao po prisutnosti sitnih kamenčića i primjesa razmrvljene bijele žbuke. Ovaj se sloj protezao i istočno, prema istočnom zidu broda, gdje je dobio oznaku SJ 1163 (jer nad njime nije bilo bijelog sloja žbuke, već je pronađen odmah ispod SJ 730). Nakon što su dokumentirani i uklonjeni, primijećeno je da je zapadna polovina ovoga sloja nešto tanja (debljine oko 10 cm) dok je istočna deblja (oko 20 cm), pa je njihovim uklanjanjem dobivena svojevrсна stuba visoka oko 10 cm.

Zanimljiva je situacija uočena i u SZ kutu broda gdje je istražen veći ukop kružnoga oblika (promjera oko 90 cm; SJ 1159). Ovaj ukop je stariji od crkve jer je s južne strane presječen ukopom groba 152 koji je pak presječen ukopom za zapadni zid broda. Ukopan je bio u bijeli sloj sitnoga šljunka, pomiješanoga s rahlom sivkastom prašnjavom zemljom, u kojoj je pronađeno puno većih komada lijepa uz dva fragmenta keramike.

Ovaj veliki kružni ukop bio je zapunjen s izrazito masnom sivom zemljom, tek nešto svjetlijom od SJ 1000 u koju je također bio ukopan. Zanimljivo je da je SJ 1000 na ovome mjestu, oko ukopa SJ 1159, bila prepuna ugljena te je ovdje označena kao SJ 1303.

Od drugih stratigrafskih jedinica u SJ 1000 valja istaknuti dugi i uski otisak, možda od grede, koji se pružao u smjeru sjever-jug u dužini od oko 300 cm. U prosjeku je bio širok 8 cm, a dubok blizu 5 cm. Pružao se od južnog zida broda (SJ 186) do približno sredine broda, gdje se na njega pod pravim kutom, prema istoku, nadovezivao širinom i dubinom sličan otisak dug oko 50 cm. U SJ 1000 i 1001 bile su ukopane i tri rupe, možda za stupove, od kojih je jedna ustanovljena uza zapadni, a dvije blizu sjevernog zida broda. Bile su zapunjene masnijom tamnosmeđom zemljom s primjesama žbuke, a jednu od njih (SJ

Sl. 2. Ulomak romaničkog kapitela (foto: D. Tresić Pavičić)
Fig. 2 Fragment of a Romanesque capital (photo: D. Tresić Pavičić)

889/890) presjekao je ukop groba 114, koji je pak bio presječen ukopom za sjeverni zid broda.

Nakon što su ovi ukopi ispražnjeni i dokumentirani, uklonjen je i tamni, gotovo crni i vrlo masni kulturni sloj SJ 1000. U njemu su nađeni manji i veći komadi kućnog lijepa, fragmenti keramike od kojih su mnogi ukrašeni valovnicom te amorfni komad zgure. Nadamo se da će rezultati detaljnih analiza pojedinih uzoraka iz ovoga sloja metodom C-14 pomoći u njegovoj dataciji.

Nakon uklanjanja SJ 1000 pristupilo se istraživanju jednako kompaktnoga i masnoga, ali smeđega kulturnog sloja, označenog kao SJ 1001. On je, kao i crni sloj SJ 1000, očuvan samo djelomično na čitavom području crkvenog broda, no u manjoj je mjeri uništen kasnijim ukopima grobova. Zbog toga je bilo moguće primijetiti neke promjene unutar ovog sloja, npr. mjesta na kojima je on nešto svjetliji/narančastiji, mjesta na kojima je primjetna veća koncentracija kućnog lijepa ili mjesta na kojima je dublje utonuo u zdravicu u često pravilnim pravokutnim oblicima. Nažalost, zbog ipak nedovoljne očuvanosti ovog sloja, najčešće se nije moglo ustanoviti radi li se o ukopima ili pak samo o ulegnućima. Ipak, i unutar ovog sloja uspjelo se izdvojiti nekoliko manjih ukopa: četiri rupe (možda od stupova?), tri manje rupe (od kolaca?), dva veća duguljasta ukopa te jedan uski polukružni ukop ili otisak. Nakon što su ovi ukopi ispražnjeni i dokumentirani, pristupilo se uklanjanju i samog SJ 1001 u kojem je nađeno dosta komada kućnog lijepa, nešto keramike te fragment plavog stakla, vjerojatno ulomak ručke od staklene čaše (PN 443).

Na kraju istraživanja dokumentirana je konfiguracija zdravice (SJ 284).

Snimljen je i otisak oplata ("šalunga") na sjevernom temelju crkvenog broda. Radi se o otisku drvenih dasaka u mortu na zapadnom dijelu sjevernog zida crkvenog broda. Otisci dasaka su široki po 20 cm, a presječeni su otiscima drvenih kolaca promjera 10 cm u mortu.

Nije sasvim jasno zbog čega je na ovome mjestu bilo potrebno postaviti oplatu, ali slična situacija je primijećena i tijekom prošlogodišnjih istraživanja na istočnome i sjevernom zidu svetišta. Možda je pri kopanju jarka za temelje zidova na tim mjestima tlo bio sipljivo ili pak šuplje (zbog pojedinih grobova?) pa su možda oplata postavljene kako bi se uštedjelo na potrošnji morta. No iako je razlog ovome još uvijek nejasan, otkriće otiska oplata na zidu crkvenog broda ukazuje na jednak princip konstruiranja zidova broda i svetišta crkve te time na vjerojatnu istodobnost njihove izgradnje.

Tijekom ovogodišnjih istraživanja dijelom je istraženo i područje **trijema** zapadno uz crkvu. Nakon što su dokumentirani i uklonjeni tek mjestimično očuvani slojevi iznad popločenja od oblutaka, s jednog su dijela djelomično uklonjeni i sami oblutci. Ispod njih je ustanovljen sloj finoga žutog pijeska koji je služio kao podloga za popločenje.

Na području **sjeverno od broda**, nakon pražnjenja zapune recentnog kanala 4, dokumentirano je popločenje odvodnoga kanala te popločenje od oblutaka (SJ 693). Odvodni se kanal

Sl. 3. Kamena ploča s plitko uklesanim križem (foto: D. Tresić Pavičić)
Fig. 3 A stone plate with a shallowly engraved cross (photo: D. Tresić Pavičić)

pruža u smjeru sjever-jug; u južnom dijelu je građen oblutcima, a u sjevernome opekom. Sjeverno, uz popločenje od oblutaka, ustanovljena je stuba ili popločenje od razmrvene opeke, smještena uza stepenice uza sjevernu kulu. Ispod ovih SJ ustanovljeno je nekoliko slojeva rahle zemlje s vrlo mnogo primjesa žbuke i komada građevinskog materijala (opeka i kamenja), ispod koje se nalazio sloj žute gline (SJ 947) izrazito sličan sloju SJ 116, ustanovljenom u crkvenom brodu. Ovaj je sloj ležao na sloju pepela i ugljena s puno primjesa spaljenih kostiju (SJ 1061). Dijelom ispod sloja žute gline, a dijelom ispod sloja pepela i ugljena, ustanovljen je duž cijeloga ovog sektora svojevrsni kanal, zapunjen rahlom sivkastom zemljom, s puno primjesa bijele razmrvene žbuke i dosta velikoga kamenja. Nakon što su dokumentirani i zapuna i ukop ovoga kanala, na tom je području istraženo i šest mladih grobova: 177, 182, 184, 186, 187 i 193. Vjerojatno je najzanimljiviji grob djeteta 177 koji je bio ukopan iznad kamene ploče (sl. 3.) s plitko uklesanim križem (SJ 1222/PN-423). Kamen je otprilike po sredini djelomično oštećen, a uzrok tomu bi mogao biti upravo iskop za spomenuti grob. Čini se da se pri kopanju odustalo od pokušaja razbijanja kamene ploče te je pokojnik na kraju položen na ovaj kamen.

Od ostalih grobova vjerojatno je najmlađi dječji grob 182 koji je presjekao grobove odraslih osoba 184 (istočnom stranom) i 186 (zapadnom stranom). Na zdjelici kostura u grobu 186 nađena je željezna pojasna predica. Ona je pronađena i u zapuni groba malog djeteta 187. Uz kostur posljednjega groba, istraženog u ovom sektoru, groba 193, nađene su dvije željezne predice, prva pokraj kosti desne natkoljenice, a druga ispod zdjelice kostura.

Južni dio **sakristije**, uza svetište crkve, bio je istražen do zdravice još 2007. godine (Belaj 2008b), pa je ove godine preostalo za istražiti sjeverni dio, u kojem se zdravica nalazila na nešto većoj dubini. Vjerojatno je ta razlika posljedica nekadašnje konfiguracije terena. U sjevernom se dijelu sakristije uglavnom nalazio šareni sloj premiješanih zapuna SJ 490, a sličan se sloj nalazio i uza zapadni zid, gdje je označen kao SJ 491.

U sloju SJ 490 pronađen je dječji grob 83, čiji ukop nije bio vidljiv jer je grob bio zapunjen zemljom istog sastava kao i

okolni sloj.

Ispod SJ 491 pronađen je grob 109. Bio je ukopan u zdravici, a u njemu su očuvana ostala samo stopala, dok se ostatak groba nalazi u zapadnome profilu ispod temelja. Oko 30 cm sjeverno od ovoga groba nalazi se vjerojatno još jedan grob ukopan u zdravicu (zapuna SJ 893, ukop SJ 894), no on nije istraživan zbog vrlo male vidljive površine.

U istočnome dijelu sakristije nalazio se grob 88. Istražen je do zdjelice, kosti nogu ulaze u profil ispod istočnog temelja sakristije. U području zdjelice pronađena je brončana kopča (PN-328). Uz južni rub ukopa groba pronađena su tri veća kamena, koji su možda ostatak obloge groba. Ispod kostura pokopanoga u ovome grobu otkrivene su kosti djeteta (grob 92) koje je ukop groba 88 najvjerojatnije ošteti. Oba su groba bila ukopana u zdravicu, a grob 88 je svojim zapadnim dijelom presjekao još i crni sloj te grob 89. Čini se da je pri iskopu za grob 88, grob 89 bio u velikoj mjeri oštećen, jedino mu je lubanja pronađena *in situ*, dok su ostale kosti bile uredno poslagane uza zapadni rub ukopa novoiskopanoga groba 88. U središnjem dijelu sakristije otkriven je ukop velikih dimenzija (2,40 x 0,95 m). Ispod šarenog sloja SJ 490, utvrđena je zapuna groba 105, u koju je pak bio ukopan dječji grob 84. U grob 105 položena je odrasla mlada osoba, a uz južni i zapadni rub ukopa poslagane su kosti starijih prekopanih grobova, čije mnoštvo ukazuje na velik broj grobova oštećenih ovim velikim ukopom.

U zapuni groba 105 pronađeno je dosta ulomaka srednjovjekovne, ali i latenske keramike. Čini se da je ukop groba 105 "legao" na stariji red grobova. Način na koji su kosti iz starijih grobova uredno posložene te činjenica da je očito zbog njih proširen ukop za ovaj grob, kao da govore o velikoj starosti i ovoga ukopa te o svojedobnoj većoj brizi za posmrtno ostatke pokojnih predaka.

U grob 86 u SI kutu sakristije bila je položena odrasla osoba. U zapuni groba uz južnu stranu ukopa pronađena su tri veća kamena (oko 30 x 20 x 20 cm). Kostur je nađen cjelovit, ali se podvlači u istočni profil u predjelu bedrenih kosti. Bio je ukopan u zapunu groba 110. Kost pokojnika u grobu 110 pronađene su u dobrom stanju, a dio od zdjelice ulazi u profil is-

pod istočnog zida sakristije. Uz glavu pokojnika pronađen je dio brončane karičice (PN-366). Bio je ukopan u zdravicu, a svojim je južnim dijelom presjekao grob 117. Kostur u tom grobu pripada odrasloj osobi, presječen je i nedostaje mu lubanja te cijela lijeva strana, dok se kosti nogu nalaze u istočnome profilu. I ovaj je grob bio ukopan u zdravicu, a čini se da je prigodom njegova ukapanja oštećen stariji grob (SJ 912 ukop; SJ 911 zapuna), no u sačuvanim ostacima njegove zapune nisu pronađene nikakve kosti. Taj je pretpostavljeni stariji grob, pak, presjekao grob 92.

Na prostoru između ukopa grobova 105, 110 i 117 pronađen je ostatak neke starije zapune (SJ 935, 938). Presječena je navedenim grobovima i nije sadržavala nikakve nalaze.

Tijekom ovogodišnjih istraživanja prikupljeno je 399 vrećica nalaza. Uglavnom je riječ o ulomcima keramike, metalnim predmetima (većinom čavlima) te komadima lijepa, stakla i drugo. Prikupljeno je i 808 vrećica raznih uzoraka. Izdvojena su 140 posebna nalaza. Većina je metalnih nalaza: više desetaka pojasnih predica, više različitih aplikacija, karičica, pribadača i brončanog prstenja. Iznimni su nalazi parta (oglavlje), narukvica od pletene brončane žice te nekoliko životinjskih zubi, vjerojatno amuleta iz grobova. Osim metalnih nalaza najviše je izdvojeno još i ulomaka keramičkih posuda, zatim profiliranoga kamenja, staklenih ulomaka (možda još antičkih), fragmenata pećnjaka i drugo. Zanimljiv je i nalaz rimske opeke s otiskom životinjskih šapa. Pronađeno je i 13 primjeraka novca. Poneke nije moguće odrediti bez čišćenja, a među prepoznatima ističu se srebrni akvilejski denar patrijarha Antonija II. Panciere (1402.-1411.), srebrni bečki pfening Alberta V., vjerojatno iz 1427. godine, te još jedan loše očuvan brončani novac, vjerojatno istog vladara, zatim loš srebrni novac Maximiliana I., tzv. *vierer*, kovan u Hallu, u Tirolu (1490.-1519.) te srebrni ugarski denar Ferdinanda I. iz 1544. godine. Još tri pronađena primjerka možda pripadaju starijim novcima, no točnije će se moći odrediti nakon čišćenja i konzervacije.

Ipak, najatraktivniji su nalazi dvaju ulomaka koji potječu barem još iz vremena romanike. Riječ je o ulomcima kapitela (sl. 2.) izrađenima u jonskome stilu, od kojih je jedan, pronađen kao spolj uzidan u sjeverni temelj svetišta, imao uklesanu spiralu. Taj nam je nalaz pomogao da protumačimo i ulomak prije pronađen u urušenju sakristije – očito je također riječ o ulomku sličnog kapitela, od kojega je ostao očuvan samo valjkasti komad ukrašen spiralom. Drugi ovogodišnji ulomak pronađen je duboko uz zapadni temelj crkve, a za razliku od prethodna dva nije bio ukrašen spiralom.

Na kraju istraživanja izrađena je nacrtana dokumentacija svih otkrivenih temelja broda: tlocrti, pogledi i presjeci (snimila ih je Ivana Galinović, dipl. arheol. iz tvrtke *Arheo Plan d.o.o.*).

Svi su istraženi temelji crkvenog broda konsolidirani i konzervirani. Nakon temeljitog čišćenja zidovi su "fugirani" (radove su izvršili radnici Ivana Havočića iz Visokog). Neistraženi su slojevi sjeverno od broda prekriveni geotekstilom i potom zatrpani slojem finoga pijeska.

Prikupljeni materijal pohranjen je u zaključanim prostorijama Grada, a manji je dio pohranjen u prostorijama IARH-a u Zagrebu, radi daljnje znanstvene obrade.

Odabrani će metalni nalazi biti poslani na čišćenje i konzervaciju. U planu su analize C-14 metodom kostiju iz pojedinih odabranih grobova kao i uzoraka iz kulturnih slojeva.

Literatura

- Belaj, J., 2002., Izvješće o arheološkim istraživanjima srednjovjekovne kapele Sv. Ivana Krstitelja u Ivanju na lokalitetu Stari grad u 2002. godini. Elaborat, Institut za arheologiju.
- Belaj, J., 2005., Arheološka istraživanja lokaliteta Stari grad u Ivanju, AIA I/2005, Zagreb, 61-66.
- Belaj, J., 2008.a, Ivanec kroz slojeve prošlosti. Deset godina arheoloških istraživanja u Ivanju, Grad Ivanec & Mini-print-logo, Ivanec.
- Belaj, J., 2008.b, Arheološka istraživanja crkve Sv. Ivana Krstitelja u Ivanju godine 2007. AIA, IV., Zagreb, 70 – 75.

Summary

In spring 2008, the Institute of Archaeology conducted the seventh stage of archaeological rescue excavations at the Stari grad site in Ivanec. This year's quarterly excavations were also conducted at the initiative of the City of Ivanec.

During the 2008 excavations, the church nave (Fig. 1) was completely excavated to the level of sterile soil. At the beginning of the excavations, a thick layer of yellow clay was distributed over almost the entire surface of the nave, on which a covering of unpolished stone tiles was laid. The threshold at the entrance to the church was excavated as well – the oldest part of the threshold and the door-post bases were made of a single piece of stone.

The earliest burials were laid in the yellow clay layer. Two various bases of a yet unknown purpose were sunken into it along with the earliest excavated graves. The deceased found in them had their arms crossed over their chests or stomachs. All excavated graves were oriented in the east-west direction, and the deceased were laid on their backs with their heads turned westwards. The entire area under the yellow clay layer contained exceptionally mixed earth fillings. A group of younger graves, buried before the clay was laid, consists primarily of graves in which belt buckles were found, followed by those which damaged other younger graves when they were dug, and graves with traces of coffins. At this stage, the deceased were buried with their arms crossed over their chests or stomachs. In the middle phase, the deceased were buried with arms laid to their sides. In the graves of the middle group, there are no more coffin remains. Graves that had a stone covering on the burial rims are from the oldest stage. In the 2008 excavations, eight graves were found that were cut by the foundations of the church nave. It is important to point out that – similar to the previous year – the area of the sanctuary suggests the regular rows of burials of a row cemetery. In this oldest stage, the deceased were also laid with their arms parallel to their bodies. Where the new graves did not dig into the older layers, a layer of dark brown, exceptionally rich, hard and packed soil was identified first, with some charcoal and an admixture of crumbled mortar and little stones. Below it mostly a thin layer of mortar was found that is older than the excavated church. Under the mortar layer, a dark, almost black cultural layer remained partly preserved as well (SU 1000). In it, individual burials were found, along with smaller and larger pieces of house daub and fragments of pottery decorated by wavy lines. Out of the burials from SU 1000, the long and narrow imprints need to be pointed out, probably from beams. Below SU 1000, there was an equally compact and rich cultural layer, but brown (SU 1001). In it, plenty of daub fragments, some pottery fragments, and a fragment of blue glass, probably from a drinking glass, perhaps dating to Classical Antiquity – were found. Several smaller burials were identified as well.

In the area north of the nave, six younger graves were excavated, as well. In some graves, belt pulleys were found. Child's grave 177 (Fig. 3) was placed on a stone slab with a shallowly incised cross; the slab was damaged by the burial. This year, it was necessary to excavate the northern part of the sacristy, in which the sterile earth was somewhat deeper. Nine graves were excavated. In single graves, probably the remains of stone coverings were found. The burial of grave 105 merits special attention. The way, in which the bones from older graves are carefully arranged along its margins, and the fact that because of them the burial for this grave was obviously expanded, seem to speak in favour of greater care for the corporeal remains of deceased ancestors. In the fill of grave 105, a rather sufficient amount of medieval, but also of La Tène pottery was found.

During the 2008 excavations, 399 sacks with finds were collected. They consisted mostly of ceramic vessel fragments, nails, parts of daub and glass. Another 808 sacks from various test digs were collected too. A total of 140 special finds was separated. Most of the metal artefacts originate from graves: several dozen belt buckles, various appliques, clasps, pins and bronze rings. Extraordinary grave artefacts include an example of headgear, an armband made of woven bronze wire, and several animal teeth, probably from an amulet. Exceptional fragments of ceramic vessels, moulded stones, glass, stove tiles and similar pieces were selected as well. Also interesting is the find of Roman bricks with animal footprints. Apart from that, 13 samples of coins were found. Among those that were identified, the most notable are a silver Aquileia denarius of Patriarch Antonio II Panciere (1402–1411), a silver Vienna Pfennig of Albert V (probably from 1427), a find of the so-called Vierer of Maximilian I, minted in Hall, Tyrol (1490–1519), and a silver Hungarian denar of Ferdinand I from 1544. Still, the most attractive finds are two fragments originating from the Romanesque period at least. These are fragments of Ionian-style capitals (Fig. 2), of which one – found as a spolium in the north foundation of the church nave – had an incised spiral.

At the conclusion of the excavations, draft documentation of all excavated nave foundations was made: ground-plans, views and cross-sections. All excavated foundations of the church nave were consolidated and conserved. After detailed cleansing, the walls were tuckpointed. The layers north of the nave that were not examined were covered by geotextile and then filled with a layer of fine sand. The collected material was stored in locked rooms belonging to the City, and a smaller part was stored in the facilities of the Institute of Archaeology (IARH) in Zagreb to be further analyzed. The selected metal artefacts will undergo cleaning and conservation. There are plans to conduct a C-14 analysis of the bones from single selected graves, as well as of test digs of cultural layers.